

ORIGINAL ARTICLE

ARTYKUŁ

CONTRADICTIONS IN DEVELOPMENT: GROWTH AND CRISIS IN INDIAN ECONOMY

SPRZECZNOŚCI W KONTEKŚCIE ROZWOJU: WZROST I KRYZYS W INDYJSKIEJ GOSPODARCE

Kalim Siddiqui*

International Economics at the University of Huddersfield
Międzynarodowe Stosunki Gospodarcze, Uniwersytet w Huddersfield

Summary: Since the pro-market reforms were launched, the Indian economy has grown from 5% in the 1980s to around 10% in 2011 before slowing down dramatically to less than half that rate in recent years. From launching of reforms until 2011, it did manifest some vivid and impressive signs of India moving towards high growth and increase in living conditions of its population. The purpose of this article is to access the likely effects of the reform measures on economic growth and poverty. Because the mainstream approach suggests that the reforms can be expected to increase economic growth and incomes. It seems that India's growth has been led by the services sector, which includes real estates, IT, telecommunications, and banking, which contributes nearly 50% to the GDP in 2012. Manufacturing, which experienced remarkable growth and transformation in the East Asian economies, had rather grown much slower. The agriculture sector, which still employs nearly two-third of the India's workforce, remains stagnant. The study suggests that education and health have been neglected in India and this will compromise productivity and growth.

Key words: Indian economy, neoliberal economic reforms, poverty and inequality

Introduction

The aim of this study is to analyse the economic performance of the Indian economy and assess whether the scepticism of the neoliberal reforms launched three decades ago, is well founded in the face of experiences and economic logic.

Since early 1980s, India has been implementing economic reforms to liberalise economy by reducing state ownership and by greater reliance on trade, foreign capital flows and technology imports. It was suggested that these reforms would free the economy from government control and would move away from its earlier sluggish 'Hindu rate of growth' (Bhagwati, 2013).

Streszczenie: Od czasu gdy rozpoczęto reformy pro-rynkowe, indyjska gospodarka odnotowała wzrost od 5% w latach 80-tych XX wieku do 10% w 2011 roku, po czym gwałtownie zwolniła do poniżej połowy tego tempa w ostatnich latach. Od rozpoczęcia reform aż do 2011 roku, widoczne były wyraźne i imponujące oznaki podążania Indii w kierunku wysokiego wzrostu i podniesienia poziomu życia mieszkańców tego państwa. Celem niniejszego artykułu jest przeanalizowanie możliwych skutków i wpływu działań reformacyjnych na wzrost gospodarczy i ubóstwo. Najbardziej popularne podejście sugeruje, że można oczekiwać, iż reformy zwiększą wzrost gospodarczy i dochody. Wydaje się, że wzrost Indii był prowadzony przez sektor usług, który obejmuje telekomunikację, bankowość, IT oraz nieruchomości i który stanowił prawie 50% PKB w 2012 roku. Produkcja, która doświadczyła niezwykłego wzrostu i transformacji w gospodarkach Wschodniej Azji, wykazała znacznie niższy wzrost. Sektor rolnictwa, który cały czas zatrudnia prawie 2/3 siły roboczej Indii pozostaje w stagnacji. Niniejsze badanie sugeruje, że edukacja i służba zdrowia były zaniedbywane w Indiach i to zaszkodzi wzrostowi oraz produktywności.

Słowa kluczowe: indyjska gospodarka, neoliberalne reformy gospodarcze, ubóstwo i nierówność

Wstęp

Celem niniejszego badania jest przeanalizowanie ekonomicznej wydajności indyjskiej gospodarki i ocena, czy sceptycyzm względem neoliberalnych reform rozpoczętych trzy dekady temu jest zasadny w obliczu doświadczeń i ekonomicznej logiki.

Od początku lat 80-tych XX wieku, Indie zaczęły wdrażać reformy gospodarcze w celu liberalizacji gospodarki poprzez zmniejszenie własności państwowej oraz większe opieranie się na handlu, przepływie kapitału zagranicznego i imporcie technologii. Zasugerowano, że niniejsze reformy uwolnią gospodarkę od kontroli rządu i w ten sposób dokona się odejścia od wcześniej-

Address for correspondence: Dr. Kalim Siddiqui, International Economics at the University of Huddersfield, Queensgate, Huddersfield - HD1 3DH, United Kingdom; Phone: + 44 (0) 1484 - 473615; e-mail: k.u.siddiqui@hud.ac.uk; **Full text PDF:** www.ers.edu.pl; **Open-access article.**
Copyright © Pope John Paul II State School of Higher Education in Białą Podlaską, Sidorska 95/97, 21-500 Białą Podlaską;
Indexation: Index Copernicus Journal Master List ICV 2013: 6.48; Polish Ministry of Science and Higher Education 2013: 4 points.

* The author is grateful to Barry Pavier and two anonymous referees for helpful comments and suggestions on earlier version of this paper.

Those in favour of the neoliberal reforms initiated in early 1980s argue that largely due to such policies India witnessed unprecedented growth rates. Growth was accompanied by improvements in living conditions and the proportion of people whose incomes are below the official poverty line declined from 45% in 1982 to 28% in 2005 (Bhagwati and Panagariya, 2013).

The neo-liberal economic reforms aimed to promote business-friendliness and to achieve higher growth rates, and new hopes were raised that India's poverty could be alleviated (World Bank, 1996). It is true that the economy has grown from 5% per annum in the 1980s to around 10% per annum in 2011. India has emerged successful in the export of services, which were US\$ 76.2 billion in 2007 and went up to US\$ 86 billion in 2011. Export of services included software, business services, financial services and communication. However, part of those profits is used as overseas investment to acquire foreign businesses. For instance, the acquisition of Jaguar and Land Rover in UK by Tata Motors, rather than investing domestically and to create jobs in an economy starved of investment. India's capitalists choose to invest globally where profits may be not higher but are strategically important.

India's growth rates began increasing at higher rates in the early 1980s and continued until 2011, which led optimists to speculate that it can emulate China's rapid growth performance and can even outshine China (Rodrik and Subramanian, 2004). However, in recent years concerns arose once it was obvious that growth rates could not be sustained: "Why the world's largest democracy apparently doing worse than the world's largest dictatorship?.., since there is precious little comfort in all the comparative indicators on the current performance of India and China...On growth, inflation, output per capita, unemployment, budget deficit, corruption - India is doing worse than China. The great catch-up predicted a few years ago has just not happened. On per capita GDP, for instance, India limps along US\$ 3,851 against China's US\$9,146. According to official figures for 2011, India's unemployment was more than double China's" (Ash, 2013). The World Bank notes that 45% of India's children under five are underweight and 25% of women remain illiterate (World Bank, 2006).

However, growth has slowed down in recent years and earlier optimism of taking over China and US seems to have disappeared. India's growth rate has now sunk from nearly 10% per annum 2010 to 5% per annum in 2012, slipping from the world's second-fastest-growing economy to tenth place. Other economic indicators are equally alarming: public borrowing has quadrupled in the past five years, the national deficit is growing, and inflation is high. The Economic Survey of 2013 presents a dismal picture of the economic performance particularly declining growth rates in agriculture and manufacturing sectors, along with higher inflation and widening current account deficit. The question arises what went wrong?

szego, powolnego „hinduskiego tempa wzrostu gospodarczego” (Bhagwati, 2013). Zwolennicy neoliberalnych reform, które Indie zaczęły wdrażać na początku lat 80-tych XX wieku argumentują, iż to w dużej mierze z powodu tych reform Indie doświadczyły bezprecedensowego tempa wzrostu gospodarczego. Niniejszemu wzrostowi towarzyszyła poprawa warunków życia i procent populacji, których dochody znajdują się poniżej oficjalnego progu ubóstwa zmniejszył się z 45% w 1982 roku do 28% w 2005 roku (Bhagwati i Panagariya, 2013).

Neoliberalne reformy gospodarcze miały na celu promowanie przyjaznego nastawienia do biznesu oraz osiągnięcie wyższego tempa wzrostu gospodarczego i wraz z nimi pojawiły się nowe nadzieje, że stopień ubóstwa w Indiach może zostać zmniejszony (World Bank, 1996). Faktem jest, że tempo wzrostu gospodarki zwiększyło się z 5% w skali roku w latach 80-tych do ok. 10% rocznie w 2011 roku. Indie z powodzeniem poprawiły swój eksport usług, które wyniosły 76.2 mld USD w 2007 roku i wzrosły do 86 mld USD w 2011 roku. Eksport usług obejmował oprogramowanie, usługi biznesowe, usługi finansowe oraz komunikację. Jednakże, część z tych zysków jest wykorzystywana w kontekście zagranicznych inwestycji do nabycia zagranicznych biznesów. Dobrym przykładem jest zakup firm Jaguar oraz Land Rover w Wielkiej Brytanii przez Tata Motors, zamiast zainwestowania środków w kraju i stworzenia miejsc pracy w gospodarce, której brakuje inwestycji. Indyjscy kapitaliści wybrali inwestowanie globalne, gdzie zyski nie muszą być wcale wyższe, ale które są strategicznie istotniejsze.

Indyjskie tempo wzrostu gospodarczego poprawiło się na początku lat 80-tych XX wieku i niniejszy trend trwał do 2011 roku, co spowodowało, iż optymiści zaczęli spekulować, że Indie mogą doświadczyć takiego samego gwałtownego wzrostu gospodarczego co Chiny lub nawet przyćmić Chiny (Rodrik i Subramanian, 2004). Jednakże, w ostatnich latach pojawiły się obawy, gdy stało się jasne, że szybkie tempo wzrostu gospodarczego nie może zostać utrzymane: "Dlaczego największej demokracji świata idzie gorzej niż największej dyktaturze świata? ...biorąc pod uwagę fakt, że Indie nie wypadają najlepiej w kontekście wszystkich wskaźników porównawczych obecnej wydajności Indii i Chin... Pod kątem wzrostu, inflacji, produkcji per capita, bezrobocia, deficytu budżetowego i korupcji - Indie wypadają gorzej niż Chiny. Wielkie nadrobienie zaległości przewidziane kilka lat temu nie nastąpiło. Np. w kontekście PKB per capita Indie ze swoimi 3,851 USD są zdecydowanie gorsze w porównaniu do chińskiego 9,146 USD. Według oficjalnych danych dotyczących 2011 roku, bezrobocie w Indiach było ponad dwukrotnie wyższe, niż w Chinach" (Ash, 2013). Według informacji Banku Światowego 45% indyjskich dzieci poniżej piątego roku życia ma niedowagę, a 25% kobiet to analfabetki (World Bank, 2006).

Jednakże, tempo wzrostu gospodarczego zwolniło w ostatnich latach i wcześniejszy optymizm dotyczący prześcignięcia Chin i USA zniknął. Tempo wzrostu Indii

Since 2011 growth is slowing down dramatically to less than half that rate of previous years. From the launching of reforms until 2011, they did manifest some vivid and impressive signs of India moving towards greater consumer capitalism. Consumer demand was boosted by the availability of cheap credits and imported brands goods finally became accessible to the rich who were long starved of them by an inward looking economic regime that substituted Indian products for imports (Siddiqui, 2010; Kohli, 2012).

It appears that the decline in growth rates is not mainly due to the global recession and also not due to "inadequacy" of economic reforms. India's growth has been led by the services sector, which includes real estates, IT, telecommunications, and banking and contributes nearly 50% to the GDP in 2013. Manufacturing, which experienced a remarkable growth and transformation of the East Asian economies, had rather grown much slower in India (Siddiqui, 2011). The agriculture sector, which still employs nearly two-third of the India's workforce, remains stagnant. We find a small percentage of well-educated workforce enjoys rising wages, while there has been hardly any noticeable improvements in real wages and productivity for people trapped in the bottom half of the dual economy: agriculture and the so-called informal sector, which provides livelihoods for two-third of the India's workforce (Binswanger-Mkhize, 2013; Byres, 1994).

Recently India witnessed a ballooning of current account deficits. India's current account deficit rose from US\$ 2.5 billion (0.4% of the GDP) in 2004-05 to a very high figure US\$ 87.8 billion (4.8% of GDP) in 2012-13. This increase was due to the rapid increase of the deficit of merchandise trade, which grew from US\$ 33.7 billion in 2004-05 to US\$ 191.7 billion in 2012-13. This dramatic growth of imports was partly due to gold and petroleum products. Government policy responses consist of measures to attract foreign capital to finance growing current account deficit (Siddiqui, 2014). It is also said that government cannot do much to bring down the deficit in merchandise trade. It is claimed that the growth of current account deficit is due to on-going global economic crisis. Others argue that the reversal of capital flows due to a tightening of monetary policy in US, which led to decline of inflow of foreign capital, while at the same time capital outflow increased (Ghose, 2013; Binswanger-Mkhize, 2013).

The mainstream economists argue that slow growth rates between 1950 and 1980, could be too small to provide much help to the poor via redistribution. Therefore, according to them, every step must be taken to assist and achieve higher growth rates. They believe that GDP growth is sufficient to remove poverty (Ahluwalia, 2002). This proposition seems very logical. However, if we suppose this is true then in India why after the last three decades

zwolniło z ok. 10% w 2010 roku do 5% w 2012 roku, spadając z drugiego miejsca listy najszybciej rosnących gospodarek świata na dziesiąte miejsce. Inne ekonomiczne wskaźniki są równie alarmujące: zadłużenie publiczne wzrosło czterokrotnie w ostatnich 5 latach, deficyt krajowy rośnie, a inflacja jest wysoka. Ekonomiczne badanie z 2013 roku przedstawia ponury obraz wydajności gospodarczej, w szczególności malejące tempo wzrostu w sektorze rolnictwa i sektorze produkcyjnym, wraz z wyższą inflacją i narastaniem deficytu rachunku bieżącego. Nasuwa się pytanie, co poszło nie tak?

Od 2011 roku wzrost gospodarczy spowolnił gwałtownie do wartości mniejszej niż połowa tempa z poprzednich lat. Od czasu rozpoczęcia reform do 2011 roku, Indie wykazywały wyraźne oraz imponujące oznaki obrania kierunku ku zwiększonemu kapitalizmowi konsumpcyjnemu. Popyt konsumpcyjny został pobudzony przez dostępność tanich kredytów i towarów importowanych marek, które wreszcie stały się dostępne dla bogatych, którzy długo byli ich pozbawieni przez wewnętrznie zorientowany reżim gospodarczy, który podstawił produkty indyjskie za importowane (Siddiqui, 2010; Kohli, 2012).

Wydaje się, że spowolnienie wzrostu gospodarczego Indii nie zostało głównie spowodowane światową recesją, ani „nieadekwatnością” reform gospodarczych. Wzrost gospodarczy Indii był prowadzony przez sektor usług, który obejmuje telekomunikację, IT, nieruchomości oraz bankowość i który stanowił prawie 50% PKB w 2013 roku. Produkcja, która doświadczyła niezwykłego wzrostu i transformacji w innych gospodarkach Wschodniej Azji, wykazała znacznie niższy wzrost w Indiach (Siddiqui, 2011). Sektor rolnictwa, który cały czas zatrudnia prawie 2/3 siły roboczej Indii pozostaje w stagnacji. Niewielki procent dobrze wykształconej siły roboczej cieszy się rosnącymi płacami, podczas gdy nie było prawie żadnej zauważalnej poprawy w realnych płacach i wydajności ludności znajdującej się w dolnej połowie dwuczęściowej gospodarki: w rolnictwie i tak zwanym sektorze nieformalnym, które zapewniają źródło utrzymania dla dwóch trzecich siły roboczej Indii (Binswanger-Mkhize, 2013; Byres, 1994).

Ostatnio Indie doświadczyły nadmuchania deficytu rachunku bieżącego. Deficyt rachunku bieżącego Indii urósł z 2.5 mld USD (0.4% PKB) w 2004-05 r. do bardzo wysokiej kwoty 87.8 mld USD (4.8% PKB) w 2012-13 r. Niniejszy wzrost był spowodowany gwałtownym zwiększeniem się deficytu w handlu towarami, który urósł z US\$ 33.7 mld USD w 2004-05 r. do 191.7 mld USD w 2012-13 r. Ten gwałtowny wzrost importu był częściowo spowodowany złotem i produktami naftowymi. Polityczna reakcja rządu obejmuje podjęcie działań mających na celu przyciągnięcie zagranicznego kapitału, aby sfinansować rosnący deficyt rachunku bieżącego (Siddiqui, 2014). Mówi się również, że rząd nie może zrobić wiele, aby obniżyć deficyt w handlu towarami. Niektórzy twierdzą, że wzrost deficytu rachunku bieżącego wynika z trwającego światowego kryzy-

of higher growth has accompanied with worsening income distribution and persistence of high poverty. Between 2004-05 and 2009-10, the National Sample Survey (NSS) organisation carried out large surveys on employment of the period when GDP grew at 8.7% per annum, which was quite remarkable. However, employment creation was abysmal of less than 1% per annum.

Despite three decades of rapid growth, chronic malnutrition is widespread among India's population. Though there is a reduction in the number of people living below poverty lines (as officially defined). The Tendulkar Committee has changed the official definition of poverty and moved away to defining official poverty line in calorie terms, as in the past the estimation was based on per capita consumer expenditures. However, it has still not reduced nutritional deficiency proportionately and still malnutrition persists, especially among children and females. As Deaton and Dreze note, "overall levels of child under-nutrition in India (including not only severe but also "moderate" undernourishment are still very high both in absolute terms as well as relative to other countries. Even today close to half of all Indian children are underweight and about half suffer from anaemia. These are appalling figures, which places India among the most "undernourished" countries in the world...In particular, child undernourishment is much higher in south Asia (48.5% underweight in 1991) than in sub-Saharan Africa (29.6% underweight in 2005)" (Deaton and Dreze, 2009:50).

The neglect of the social sector is very visible both in pre and post reform periods and here the market failed to resolve this problem and long-term investments in education and public health were needed. But in these primary tasks, the government failed miserably. As Dreze and Sen has called, "the elitist character of Indian society and politics. Every year, more children die in India than anywhere else in the world: 1.7 million children under the age of five, largely from easily preventable illnesses such as diarrhea. Of those who do survive until the age of five, 48% are stunted as a result of a lack of nutrients: child malnutrition in India is higher than in Eritrea. Likewise, the most basic health measure that any government can provide for its people is to immunize very young children but, in India, only 43.5% of children are completely immunized, compared to 73.1% (Dreze and Sen, 2013).

Other emerging economies, such as Chinese government spends 2.7% of its GDP on health care, while India allocates only 1.2%. Dreze and Sen (2013) argue that if India fails to improve in social sectors this would depress living standards and will drag on long term growth. Also wages in the manufacturing sector in China have grown by 12% since 2000, compared with 2.5% in India, and moreover, 90% of Indians still work in what is referred to as "the informal sec-

su gospodarczego. Inni argumentują, że odwrócenie przepływu kapitału jest spowodowane zaostrzeniem polityki monetarnej w USA, co doprowadziło do spadku w napływie zagranicznego kapitału, podczas gdy w tym samym czasie zwiększył się odpływ kapitału (Ghose, 2013; Binswanger-Mkhize, 2013).

Ekonomiści głównego nurtu twierdzą, że powolne tempo wzrostu gospodarczego między 1950 r. i 1980 r. było zbyt małe, aby zapewnić adekwatną pomoc ubogim poprzez redystrybucję. Dlatego też, według nich, należy podjąć wszelkie kroki, aby pomóc i osiągnąć lepsze tempo wzrostu gospodarczego. Wierzą oni, że wzrost PKB wystarczy do wyeliminowania ubóstwa (Ahluwalia, 2002). Niniejsza propozycja wydaje się być bardzo logiczna. Jednakże, jeżeli założymy, że to prawda, to dlaczego w Indiach ostatnim trzem dekadom wyższego tempa wzrostu gospodarczego towarzyszyło pogorszenie dystrybucji dochodów i utrzymywanie się wysokiego stopnia ubóstwa. Pomiędzy 2004-05 r. i 2009-10 r. organizacja National Sample Survey (NSS) przeprowadziła duże badania dotyczące zatrudnienia w okresie gdy PKB rosło 8.7% w skali roku, co było dość niezwykle. Niemniej jednak, tworzenie miejsc pracy było znikome i wynosiło mniej niż 1% w skali roku.

Pomimo trzech dekad szybkiego wzrostu, przewlekłe niedożywienie jest powszechne wśród ludności Indii. Z drugiej strony zanotowano spadek ilości ludzi żyjących poniżej granicy ubóstwa (zgodnie z oficjalną definicją). Komitet Tendulkar zmienił oficjalną definicję ubóstwa i wprowadził określanie oficjalnej granicy ubóstwa w kategoriach kalorii, podczas gdy w przeszłości było to określane na bazie wydatków konsumpcyjnych per capita. Jednakże, nadal nie zredukowało to proporcjonalnie niedoborów żywieniowych i niedożywienie wciąż występuje, zwłaszcza wśród dzieci i kobiet. Zgodnie z tym, co zauważyli Deaton i Dreze „ogólny poziom niedożywienia dzieci w Indiach (obejmujący nie tylko poważne przypadki, lecz także „umiarkowane” niedożywienie) jest nadal bardzo wysoki zarówno w kategoriach bezwzględnych, jak i także w odniesieniu do innych państw. Nawet na dzień dzisiejszy, blisko połowa wszystkich indyjskich dzieci ma niedowagę i około połowa cierpi na anemię. Te przerażające wartości liczbowe czynią Indie jednym z najbardziej „niedożywionych” państw świata... W szczególności, że w porównawczym zestawieniu, niedożywienie dzieci jest znacznie wyższe w Południowej Azji (48.5% z niedowagą w 1991r.), niż w subsaharyjskiej Afryce (29.6% z niedowagą w 2005r.)” (Deaton i Dreze, 2009:50).

Zaniechanie sektora socjalnego jest bardzo widoczne zarówno w okresie przed reformami, jak i w okresie po reformach i tutaj rynkowi nie udało się rozwiązać niniejszego problemu - potrzebne były długoterminowe inwestycje w edukację oraz zdrowie publiczne, lecz w tych głównych zadaniach rząd całkowicie zawiódł. Zgodnie z tym, co Dreze i Sen określili jako „elitarny charakter indyjskiego społeczeństwa i polityki. Każdego roku więcej dzieci umiera w Indiach, niż gdzie-

tor". It seems that India has failed to learn from the examples of East Asian countries, where the rapid expansion of human capability was considered an important goal in achieving rapid economic development. Japan pioneered that approach, starting after the Meiji restoration in 1868, when the country's political will backed by increased government spending to achieve a fully literate population within a few decades (Stiglitz, 1996).

However, compared to the pre-independence period, the economy has done made some major strides. For instance, in the period 1901 to 1947, India's GDP grew at 0.9% per annum and per capita GDP by only 0.1% (Siddiqui, 2009). During the colonial rule (1757-1947) life expectancy in India was only 39 years in 1946 as against 66 in 2012. Similarly, infant mortality rate (per 1,000 live births) came down from 180 to 44 (Dreze and Sen, 2013). In short, the economic growth rate of the Indian economy was dismal and its economy was insignificant in the world both in terms of global GDP and in the production of industrial goods. GDP growth rates were an average then 0.9% and per capita income grew only at 0.1% per annum. Globally India was regarded as a marginal country with the occurrence of famine and existence of mass poverty and illiteracy (Dreze and Sen, 2013).

kolwiek indziej na świecie: 1.7 miliona dzieci poniżej piątego roku życia umiera z powodu chorób, którym łatwo można zapobiec np. z powodu biegunki. Z tych dzieci, które przetrwały do piątego roku życia, 48% jest opóźnionych w rozwoju z powodu braku składników odżywczych: niedożywienie dzieci w Indiach jest wyższe, niż np. w Erytrei. Podobnie, najbardziej podstawowym środkiem zdrowotnym jaki jakikolwiek rząd może zapewnić swoim ludziom jest immunizacja bardzo młodych dzieci, lecz w Indiach tylko 43.5% dzieci jest w pełni szczepionych, w porównaniu do 73.1% w Bangladeszu (Dreze and Sen, 2013).

Inne wschodzące gospodarki np. Chiny przeznaczają 2.7% swojego PKB na ochronę zdrowie, podczas gdy Indie przeznaczają na ten cel tylko 1.2% PKB. Dreze i Sen (2013) argumentują, że jeżeli Indie nie poprawią funkcjonowania sektora socjalnego to obniży to warunki życia i zahamuje długoterminowy rozwój. Również wynagrodzenia w sektorze produkcji w Chinach wzrosły o 12% od 2000 roku w porównaniu do 2.5% w Indiach, a ponad 90% Hindusów nadal pracuje w „nieformalnym sektorze”. Wydaje się, że Indie nie wzięły przykładu z innych państw Wschodniej Azji, gdzie szybka ekspansja ludzkich możliwości była uważany za ważny cel w osiągnięciu szybkiego rozwoju gospodarczego. Japonia była pionierem tego podejścia, poczynając od działań po Restauracji Meiji w 1868 roku, gdy polityczna wola kraju została wsparta przez wzrost wydatków rządowych na osiągnięcie w pełni piśmiennej populacji w ciągu kilku dekad (Stiglitz, 1996).

Jednakże, w porównaniu do okresu sprzed niepodległości, indyjska gospodarka zrobiła kilka dużych kroków naprzód. Na przykład, w okresie od 1901r. do 1947r. Indyjskie PKB rosło 0.9% w skali roku, a PKB per capita tylko o 0.1% (Siddiqui, 2009). W trakcie rządów kolonialnych (1757r.-1947r.) średnia długość życia w Indiach była niższa i wynosiła tylko 39 lat w 1946 r., w porównaniu do 66 lat w 2012 r. Podobnie, śmiertelność niemowląt (na 1000 żywych urodzeń) spadła z wartości 180 do 44. (Dreze i Sen, 2013). W skrócie, tempo wzrostu gospodarczego w Indiach było fatalne, a indyjska gospodarka była nieistotna w skali światowej zarówno w kategorii globalnego PKB, jak i w kategorii produkcji wyrobów przemysłowych. Tempo wzrostu PKB wynosiło wtedy średnio 0.9%, a dochód per capita rósł tylko 0.1% w skali roku. W kontekście globalnym Indie uważano za marginalne państwo, w którym panuje głód, masowe ubóstwo i analfabetyzm (Dreze and Sen, 2013).

Development Strategy – in the past and present

In order to fully understand economic base of the country, it will be useful to briefly examine the pre-independence economic structure. India has made more remarkable economic progress than it did in the past two hundred years in the matter of economic growth. In the period of 1901 to 1947, India's GDP grew at 0.9% per annum and per capita GDP by only 0.1% (Siddiqui,

Strategia Rozwoju – w przeszłości i obecnie

W celu pełnego zrozumienia podstaw gospodarczych tego państwa, przydatna będzie krótka analiza struktury ekonomicznej sprzed niepodległości. Ostatnio Indie dokonały najbardziej niezwykłego postępu gospodarczego od dwustu lat. W okresie od 1901r. do 1947r. PKB Indii rosło 0.9% w skali roku, a PKB per capita wzrastało tylko o 0.1% (Siddiqui, 2009). Podczas

2009). During colonial rule (1757-1947), the Indian economy was marginalised and transformed into a source of raw materials, agricultural commodities and minerals for the burgeoning factories in England, and a market for British finished products. This was specially witnessed in the textile sector, as India was transformed into the exporter of raw materials and importer of finished products. Colonial rule had damaged Indian economy, with an unproductive agricultural a weak industrial base, and extremely low levels of literacy (27% for men, 9% for women) in 1947 (Bagchi, 2000). Large tracts of land were converted into the production of cash crops such as tea, indigo, coffee, and the poppy to produce opium (Siddiqui, 1990). As a result, India did emerge in the first half of the 20th century with one of the lowest per capita incomes, highest rates of poverty and malnutrition in the world. As Brown describes, "Britain's Indian empire, where cotton and jute, coir and timber, tea and tropical fruits were grown for export, often at the expense of food crops for the people. India became the jewel in the imperial diamond, offered the largest market for Britain's manufactures and largest source of raw materials, but also a steady supply of tribute in gold and silver and of soldiers for the imperial army" (Brown, 1993:17).

However, after independence in 1947, India launched a very ambitious development strategy based on import-substitution industrialisation. Prime Minister Jawaharlal Nehru adopted economic policies, which were said to be influenced by the ideas of Raul Prebisch, Ragnar Nurske, and Michael Kalecki (Prebisch, 1950; Das, 2011). The government took various measures to boost the growth and as a result, between 1950 and 1980 the GDP growth rate rose to 3.5% per annum and per capita GDP growth was 1.2% for the same period. From an extremely low level, the Indian economy has experienced a modest improvement in living conditions such as eliminating famines, achieving self-sufficiency in food production and some improvement in social development.

The industrial growth picked up in 1950s due to import-substitution industrialization, but until the late 1960s this sector experienced slow growth and stagnation. Some critiques argue that the stagnation in industrial sector was due to slow growth in agriculture sector, while others blame the unequal income distribution and cuts in government spending (Dutt and Mohan, 1996).

During the period 1950-1980, economic growth in India was slow, but no worse than the performance of most of other developing countries. Prior to 1980s Indian economy was characterised by slow growth, accompanied by high rate of population growth implied a very small rate of growth of per capita GDP. India's growth performance was much less satisfactory compared to the East Asian economies during the same period. Some argued that this was because of slow growth of domestic markets which was largely due to slow

rządów kolonialnych (1757r-1947r.), indyjska gospodarka była marginalizowana i została przekształcona w źródło surowców, towarów rolnych i minerałów dla rozkwitających fabryk w Anglii oraz była rynkiem dla brytyjskich produktów gotowych. Szczególnie wyraźnie uwydatniało się to w sektorze włókienniczym, gdy Indie zostały przekształcone w eksportera surowców oraz importera produktów gotowych. Kolonialne rządy uszkodziły indyjską gospodarkę, z mało produktywnym rolnictwem, słabą bazą przemysłową i niezwykle niskim poziomem alfabetyzacji (27% mężczyzn, 9% kobiet) w 1947 r. (Bagchi, 2000). Duże obszary ziemi zostały przekształcone do hodowli herbaty, indygowca, kawy i maku do produkcji opium (Siddiqui, 1990). W rezultacie powyższego, Indie wkroczyły w pierwszą połowę XX wieku z jedną z najniższych wartości dochodów per capita oraz najwyższymi wskaźnikami ubóstwa i niedożywienia na świecie. Jak opisał to Brown "indyjskie imperium pod rządami Wielkiej Brytanii było miejscem gdzie bawełna, juta, włókna kokosowe, drewno, herbata i tropikalne owoce były hodowane na eksport, często kosztem upraw spożywczych dla ludzi. Indie stały się klejnotem w imperialnej koronie, oferując największy rynek dla brytyjskich producentów i największe źródło surowców, a także stały dopływ złota i srebra oraz żołnierzy dla imperialnej armii" (Brown, 1993:17).

Jednakże, po uzyskaniu niepodległości w 1947 roku, Indie rozpoczęły bardzo ambitną strategię rozwoju opartą na industrializacji poprzez substytucje importu. Premier Jawaharlal Nehru przyjął politykę gospodarczą, o której mówiło się, że wynika z koncepcji Raula Prebischa, Ragnara Nurske, Michaela Kaleckiego (Prebisch, 1950; Das, 2011). Rząd podjął szereg działań mających na celu przyspieszenie wzrostu gospodarczego i w rezultacie pomiędzy 1950 r. oraz 1980 r. tempo wzrostu PKB urosło do 3.5% w skali roku, a wzrost PKB per capita wynosił 1.2% dla tego samego okresu. Z wyjątkowo niskiego poziomu, indyjska gospodarka doświadczyła drobnej poprawy warunków życia, takich jak wyeliminowanie głodu, osiągnięcie samowystarczalności w kontekście produkcji żywności oraz pewną poprawę w rozwoju społecznym.

Wzrost przemysłowy poprawił się w latach 50-tych XX wieku z powodu industrializacji poprzez substytucje importu, lecz do końca lat 60-tych XX wieku niniejszy sektor doświadczał powolnego wzrostu i stagnacji. Niektórzy krytycy twierdzą, że stagnacja w sektorze przemysłowym wynikała z wolnego wzrostu w sektorze rolnictwa, podczas gdy inni winią nierówny podział dochodów i cięcia w wydatkach rządowych (Dutt i Mohan, 1996).

W okresie 1950-1980 r. wzrost gospodarczy w Indiach był powolny, lecz nie gorszy niż wyniki w większości innych rozwijających się państw. Przed latami 80-tych indyjską gospodarkę charakteryzował powolny wzrost, któremu towarzyszył wysoki wskaźnik wzrostu liczby ludności, co było jednoznaczne z bardzo małym wskaźnikiem wzrostu PKB per capita. Efektywność

growth in real wages and slow growth in agricultural productivity (Dutt and Mohan, 1996). Therefore, agriculture development depending on public investment came to a dead end, along with the deepening crisis and an increased offensive by the international financial institutions. An analysis of the India's growth divides into two periods namely, 1947 to the 1980 and 1980s to the present. Prior to 1980, India's development was driven by an 'import substitution' strategy. It aimed to promote domestic heavy industries led by the public sector, but private sector's contribution was also seen as an important part of this policies (Das, 2011).

The growth rate has picked up in 1980s and it was average 5.2% from 1981 to 1991 per annum, 5.9% from 1991 to 2001 and 7.6% from 2001 to 2011. The GDP per capita grew at 3%, 4%, and 6% respectively for the corresponding years. The rate of growth of per capita GDP in 2001 to 2011 was 60 times the rate under colonial rule. Agriculture witnessed an increase in growth during the 1980s i.e. 3.4%, labour productivity at 2.3% and total factor productivity (TFP) 2% per annum. Key economic indicators between 2006-7 and 2011-12 are shown in Table 1. It is far better than for the last two decades (Economic Survey 2012). The higher growth rates in agriculture in the 1970s and 80s is said to be due to the spread of 'green revolution' across the regions of India and also due to the increase in government spending in agriculture sector. China's agriculture growth rate was more than 3% for the last three decades, which is much higher than India. At the same time China's population growth rate has remained to almost zero, while India has a witnessed higher growth rate of population of 1.9% annually over the past decade (Siddiqui, 2009). The GDP grew at a moderate pace from 1950 to 1980, but rose at higher rates after 1982. The population grew at 2.2% annually and between 1950 to 1980 average GDP per capita grew at 1.5% annually, which rose sharply at the average rate of 3.4% in the 1980s. The growth rates in pre-reform period were lower than East Asian economies (Girdner and Siddiqui, 2008; World Bank. 2008).

wzrostu gospodarczego Indii była znacznie mniej zadowolająca w porównaniu do innych gospodarek Wschodniej Azji w tym samym okresie. Niektórzy twierdzili, że winę za to ponosi powolny wzrost krajowych rynków, co w dużej mierze wynikało z powolnego wzrostu w realnych płacach i powolnego wzrostu w produktywności rolnictwa (Dutt i Mohan, 1996). Dlatego też, rozwój rolnictwa zależny od publicznych inwestycji trafił do ślepej uliczki, wraz z pogłębiającym się kryzysem i zwiększeniem ofensywy przez międzynarodowe instytucje finansowe. Analiza wzrostu Indii dzieli się na dwa okresy, a mianowicie: od 1947 r. do 1980 r. oraz od 1980 r. do chwili obecnej. Przed 1980 r. rozwój Indii była napędzany przez strategię „substytucji importu”. Miało to na celu promowanie krajowego przemysłu ciężkiego prowadzonego przez sektor publiczny, lecz wkład sektora prywatnego był również postrzegany jako ważna część niniejszej polityki (Das, 2011).

Tempo wzrostu poprawiło się w latach 80-tych XX wieku i wynosiło średnio 5.2% od 1981 r. do 1991 r. w skali roku, 5.9% od 1991 r. do 2001 r. oraz 7.6% od 2001 r. do 2011 r. PKB per capita rósł na poziomie 3%, 4% oraz 6% odpowiednio dla kolejnych okresów. Tempo wzrostu PKB per capita od 2001 r. do 2011 r. było 60-krotnie razy większe, niż tempo w trakcie rządów kolonialnych. Rolnictwo doświadczyło poprawy wzrostu w latach 80-tych tj. 3.4% i produktywności pracy na poziomie 2.3% oraz łącznej produktywności czynników produkcji (TFP od ang. Total Factor Productivity) na poziomie 2% w skali roku. Kluczowe wskaźniki ekonomiczne pomiędzy 2006-7 r. oraz 2011-12 r. zostały przedstawione w Tabeli 1. Jest to najlepszy wynik od ostatnich dwóch dekad (Economic Survey 2012). Wyższe tempo wzrostu rolnictwa w latach 70-tych i 80-tych XX wieku jest przypisywane rozprzestrzenianiu się „zielonej rewolucji” we wszystkich regionach Indii oraz zwiększeniu wydatków rządowych w sektorze rolnym. Tempo wzrostu rolnictwa w Chinach wyniosło ponad 3% w ciągu ostatnich trzech dekad, co jest wartością znacznie wyższą niż w przypadku Indii. Jednocześnie, tempo wzrostu liczby ludności w Chinach pozostało prawie równe zero, podczas gdy Indie doświadczyły większego wzrostu liczb ludności wynoszącego 1.9% w skali roku w trakcie ostatniej dekady (Siddiqui, 2009). PKB rosło w umiarkowanym tempie od 1950 r. do 1980 r., natomiast od 1982 r. wzrastało w znacznie szybszym tempie. Populacja rosła 2.2% w skali roku i pomiędzy 1950 r. oraz 1980 r. średnie PKB per capita zwiększało się o 1.5% w skali roku, natomiast w latach 80-tych wzrastało ono znacznie bardziej, średnio na poziomie 3.4%. Tempo wzrostu w okresie przed reformami było niższe, niż w innych gospodarkach Wschodniej Azji (Girdner i Siddiqui, 2008; World Bank. 2008).

Table 1. India's Main Economic Indicators: 2006-2012
Tabela 1. Główne wskaźniki ekonomiczne Indii: 2006-2012 r.

	2006-07	2007-08	2008-09	2009-10	2010-11	2011-12
GDP (at constant prices of 2004)	9.6	9.3	6.7	8.9	8.4	5.9
Gross fixed capital formation	13.8	16.2	3.5	6.8	7.5	5.4
Inflation	6.7	6.2	9.1	12.4	10.4	8.4
Current account balance (CAB/GDP)	-1.0	-1.3	2.3	-2.8	-2.7	-3.6
Gross fiscal deficit (% of GDP)	3.3	2.5	6.0	6.5	4.8	4.6
Agriculture, forestry & fishing	4.2	5.8	0.1	1.0	7.0	2.5
Manufacturing	14.3	10.3	4.3	9.7	7.6	3.9
Construction	10.3	10.8	5.3	7.0	8.0	4.8
Trade, transport & communication	11.7	10.7	7.6	10.3	11.1	11.2
Finance, real estate and business services	14.0	12.0	12.0	9.4	10.4	9.1

Source: Economic Survey (2012) Government of India, New Delhi: Ministry of Finance

Źródło: Badanie Gospodarcze z 2012 roku przeprowadzone przez rząd Indii, New Delhi: Ministerstwo Finansów (Economic Survey (2012) Government of India, New Delhi: Ministry of Finance)

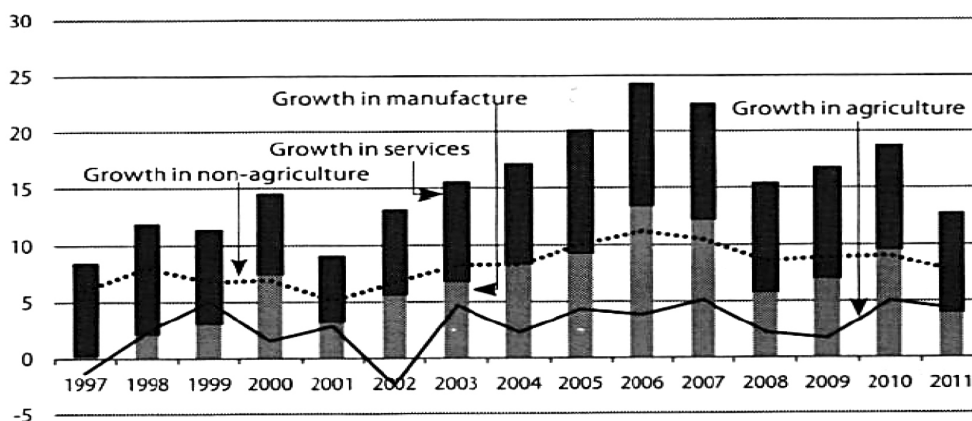

Figure 1. Growth Rates: Agriculture vs Non-Agriculture

Rysunek 1. Tempo wzrostu w poszczególnych latach: Rolnictwo vs. Sektor Pozarolniczy

Source: Economic Survey, 2013: Mishra, 2013: 55

Źródło: Badanie Gospodarcze z 2013 r. (Economic Survey, 2013: Mishra, 2013: 55)

As Figure 1 indicates, agriculture growth rates have been much lower than the non-agriculture sector. In fact the difference has been greater i.e. 9% points in GDP growth in 2002. Moreover, within the non-agriculture sector, the growth rates in services have outpaced that of manufacturing. Here also we find that the difference was larger in 2011 i.e. the services grew at 9%, while manufacturing rose only at 4% (Economic Survey, 2013).

The Indian economy has two distinct sectors: one uses modern technology, a high ratio of capital to labour i.e. high wages and productivity, while the other a low ratio of capital to labour, and has lower productivity and wages. High and unbalanced sectoral and regional growth deepens the existing problems. Several Latin American countries that tried to develop without involving large parts of the rural population into the modern sectors of the economy were prone to widening inequality and social tensions (Siddiqui, 2010). India has not experienced a similar breakthrough to those shown by East Asian countries during their phase of industrialisation. For instance,

Jak wskazuje Rysunek 1, tempo wzrostu rolnictwa było znacznie niższe, niż tempo wzrostu sektora pozarolniczego. W rzeczywistości różnica była jeszcze większa tj. 9% punktów wzrostu PKB w 2002 roku. Ponadto, w sektorze pozarolniczym, tempo wzrostu w usługach wyprzedziło tempo wzrostu produkcji. Tutaj możemy się także przekonać, że różnica była większa w 2011 roku tj. usługi wzrosły o wartość 9%, podczas gdy wzrost produkcji wynosił tylko 4% (Economic Survey, 2013).

Indyjska gospodarka posiada dwa wyraźnie różne sektory: jeden wykorzystuje nowoczesne technologie, wysoki stosunek kapitału do pracy tj. wysokie płace i wysoka produktywność, podczas gdy ten drugi wykazuje niski stosunek kapitału do pracy i posiada niższą produktywność oraz niższe płace. Wysoki oraz niezrównoważony sektorowy i regionalny wzrost pogłębia istniejące problemy. Kilka państw Ameryki Łacińskiej, które starały się rozwijać bez angażowania dużych części wiejskiej populacji do nowoczesnych sektorów gospodarki były podatne na poszerzenie się nierówności i napięcia społeczne (Siddiqui, 2010). Indie nie doświadczyły przełomu

Japan, South Korea and Taiwan committed huge increase in government spending on their agriculture and education in the early phase of industrialisation. The East Asian countries launched a "dual strategy" to achieve higher growth along with an increase in productivity in both agriculture and industrial sectors (Stiglitz, 1996).

As manufacturing growth and productivity increased, the inter-sectoral differences in growth widened. In India, the share of manufacturing is low, which stagnated around 16% of the GDP since mid-1980s, while China's share of manufacturing is more than 28% in 2012, from 46% in 1995. Moreover, the recent boom is led by service sectors such as real estate, insurance, finance, and IT related services. It currently accounts for 20% of India's GDP, while they provide only 2% of the total employment. The employees in these sectors also receive higher earnings compared to the rest of the economy; such growth clearly widened further income inequality (Mishra, 2013).

Since neoliberal economic reform was launched, the Indian economy has witnessed sharp growth, especially in services and some modest growth in the manufacturing sector too. For instance, India's IT sector alone earned US\$ 86 billion in 2011, mostly in export revenues. However, part of those profits is used as overseas investment to acquire foreign businesses rather than investing domestically. Since 2011 the growth is slowing down dramatically to less than half that rate of previous years. From the launching of neoliberal reforms until 2011, India does manifest some vivid and impressive signs of moving towards 'crony capitalism'.

The agriculture sector is quite important for the Indian economy and currently contributes 20% of the GDP and provides employment to more than 60% of the labour force. Soon after independence, growth in the agriculture sector picked up because the area under cultivation expanded. However, in the late 1960s and 1970s agricultural growth rose due to higher public spending in new inputs such as new seeds, electricity, fertilizers, and water, known as the green revolution (Storm, 2001).

India's green revolution started in Punjab and western UP in mid-1960s and later on spread to other parts of the country where the availability of ground water and access to credit and subsidised fertilizer, electricity and diesel encouraged certain sections of farmers to invest in agriculture. In the mid-1960s with the adoption of 'Green Revolution', overall agricultural output was increased, which made India self-sufficient in food grains, but this strategy relied mainly on rich and large farmers to produce more, bypassing the small and agricultural labourers (Byres 1994; Siddiqui, 1999a). However, by the mid-1980s, this technology largely ran out of steam. To sustain growth government expenditure on inputs and support prices of grains were increased (Siddiqui, 1999b). The govern-

podobnego do tych wykazywanych przez inne państwa Wschodniej Azji w trakcie ich fazy industrializacji. Na przykład Japonia, Korea Południowa i Tajwan zdecydowały się na ogromne zwiększenie wydatków rządowych na swoje rolnictwo i edukację jeszcze we wczesnej fazie industrializacji. Niniejsze państwa Wschodniej Azji rozpoczęły „podwójną strategię” w celu osiągnięcia wyższego wzrostu gospodarczego, wraz ze wzrostem w produktywności zarówno z sektorze produkcji, jak i rolnictwie (Stiglitz, 1996).

Wraz z tym jak wzrastała produktywność i tempo rozwoju produkcji, międzysektorowe różnice w rozwoju poszerzały się. W Indiach udział produkcji jest niski i bez zmian wynosi około 16% PKB od połowy lat 80-tych, podczas gdy udział produkcji w Chinach wynosił ponad 28% w 2012 roku, podczas gdy w 1995 roku był na poziomie 46%. Ponadto, niedawny boom był prowadzony przez sektor usług obejmujący ubezpieczenia, nieruchomości, finanse i usługi powiązane z IT. Obecnie stanowi on 20% PKB Indii, podczas gdy zapewnia tylko 2% całkowitego zatrudnienia. Pracownicy w niniejszych sektorach mają także wyższe zarobki w porównaniu do reszty gospodarki i ten wzrost wyraźnie pogłębił nierówność w dochodach (Mishra, 2013).

Od czasu wprowadzenia neoliberalnych reform gospodarczych, indyjska gospodarka doświadczyła gwałtownego wzrostu, szczególnie w usługach, a także umiarkowanego wzrostu w sektorze produkcji. Np. sam sektor IT Indii zarobił w 2011 roku 86 mld USD, głównie z przychodów eksportowych. Jednakże, część z tych zysków jest wykorzystywana do zagranicznych inwestycji w celu nabycia zagranicznych biznesów, zamiast inwestowania w kraju. Od 2011 roku wzrost zaczął dramatycznie zwalniać i zatrzymał się na tempie wynoszącym mniej niż połowa tempa z poprzednich lat. Od wprowadzenia neoliberalnych reform aż do 2011 roku, Indie wykazywały wyraźne i imponujące oznaki podążania w kierunku „kumoterskiego kapitalizmu”.

Sektor rolnictwa jest bardzo ważny dla indyjskiej gospodarki i obecnie stanowi 20% PKB oraz zapewnia zatrudnienie ponad 60% siły roboczej. Niedługo po uzyskaniu niepodległości, wzrost w sektorze rolnictwa poprawił się, ponieważ obszar upraw istotnie się poszerzył. Jednakże, pod koniec lat 60-tych oraz 70-tych XX wieku wzrost rolnictwa rósł ze względu na wyższe wydatki publiczne w kontekście nowego wkładu np. w nowe nasiona, energię elektryczną, nawozy i wodę, co jest znane pod nazwą 'zielona rewolucja' (Storm, 2001).

Zielona rewolucja w Indiach rozpoczęła się w Punjab i zachodnim Uttar Pradesh w połowie lat 60-tych XX wieku i później rozprzestrzeniła się na inne części państwa, gdzie dostęp do wody gruntowej, dostęp do kredytów, dotowanych nawozów, elektryczności i oleju napędowego zachęcił niektóre grupy rolników do zainwestowania w rolnictwo. W połowie lat 60-tych wraz z przyjęciem „Zielonej Rewolucji” całkowita produkcja rolna istotnie się zwiększyła, co uczyniło Indie samowystarczalnymi w kontekście zbóż jadalnych, lecz

ment food subsidies to purchase grain at above market prices from the farmers was less than 0.2% of the GDP in the 1980, but it has multiplied several times over the last three decades.

During the pre-reform period agriculture was protected by the offer of cheap credits, subsidised inputs such as diesel, electricity, fertilizers etc. Also farmers were assured by higher remunerative prices. But with the launching of neoliberal policies, the role of government has been changed and market forces have been assigned a central role.

The agriculture sector did not experience any rapid growth in the post-reform period, which could have meant a boost in job opportunities in the rural areas. China has achieved average more than 3% per annum agriculture growth for the last three decades in a row, an unprecedented performance in the world. In India manufacturing sector displayed some growth, but did not lead job creation or a boost in exports. Contrary to India, in China foreign capital was invested manufacturing sector, which resulted in rapid expansion of export sector and employment opportunities. China also devalued the exchange rate of Yuan in mid 1990s by 40% and kept it fixed since in order to improve its export products. While India emphasised short-term borrowing to stimulate the economy and has to revalue Rupee and flexible exchange rate to attract short term flows of capital, such policies has made India's export prices less competitive in foreign markets. China does not allow foreign institutional investors in Chinese share market or real estate sectors, while India does.

Some argue that reforms have been inadequate, which is hardly convincing. It is more than two decades now since neoliberal reforms were launched (Ahluwalia, 2011). It has been also said that global recession adversely affected growth. However, compared to East Asian countries, India is less integrated with developed countries though, as result has been less affected. The sustainability of India's economic growth, which, based primarily on exploitation of natural resources and cheap labour and foreign capital inflows, and not on high productivity and innovation and therefore, cannot be sustained (Dutt, and Rao, 1996). Investment by foreign institutional investors in India increased from US\$ 377 million in 2002 to US\$ 9.9 billion in 2006. However, during the same period foreign direct investment of long-term nature rose at much slower rate from US\$ 3.7 billion in 2002 to US\$ 4.7 billion in 2006 (Economic Survey, 2008). Meanwhile the trade deficit rose from US\$ 33.7 billion in 2002 to US\$ 51.84 billion in 2006. Total borrowing rose to finance the deficit by 3.4 times during the same period. Relying on foreign investors and international finance for a long term growth strategy itself is questionable, because foreign investors keep shifting factories to low-wage countries because of the mobility of capital.

niniejsza strategia głównie polegała na zwiększeniu produkcji dużych gospodarstw i bogatych rolników, pomijając mniejsze gospodarstwa i robotników rolnych (Byres 1994; Siddiqui, 1999a). Jednakże do czasu połowy lat 80-tych, potencjał niniejszej koncepcji został w dużej mierze wyczerpany. Aby utrzymać wzrost, wydatki rządu na dofinansowywanie i wspieranie cen zbóż zostały zwiększone (Siddiqui, 1999b). Rządowe dotacje żywnościowe skupujące zboża od rolników powyżej cen rynkowych wynosiły mniej niż 0.2% PKB w 1980 roku, lecz niniejsza wartość zwiększyła się kilkakrotnie w ciągu ostatnich trzech dekad.

W trakcie okresu przed reformami, rolnictwo było zabezpieczone ofertą tanich kredytów i dotowanych wkładów np. w kontekście oleju napędowego, elektryczności, nawozów itd. Rolnicy byli także zachęceni bardziej opłacalnymi cenami, lecz wraz z wprowadzeniem neoliberalnej polityki, rola rządu została zmniejszona i to siłom rynkowym przypisano główną rolę.

Sektor rolnictwa nie doświadczył żadnego szybkiego wzrostu w okresie po reformach, które mogły być impulsem w kontekście możliwości zatrudnienia w obszarach wiejskich. Chiny osiągały średnio 3% wzrost w rolnictwie w skali roku przez ostatnie trzy dekady z rządu, co jest bezprecedensową wydajnością w skali całego świata. Również sektor produkcyjny wykazał pewny wzrost, lecz nie doprowadziło to do stworzenia miejsc pracy lub poprawy w eksporcie. W przeciwieństwie do Indii, w Chinach zagraniczny kapitał zainwestowano w sektor produkcyjny, co skutkowało gwałtowną ekspansją sektora eksportowego i nowymi możliwościami zatrudnienia. Chiny dokonały także dewaluacji kursu wymiany Juana w połowie lat 90-tych o 40% i utrzymywały go w stałej pozycji w celu poprawy atrakcyjności swoich produktów eksportowych. Podczas gdy Indie skupiły się na krótkoterminowych pożyczkach w celu pobudzenia gospodarki i muszą dokonać przewartościowania Rupia oraz płynnego kursu walutowego, aby zachęcić krótkoterminowe przepływy kapitału i taka polityka uczyniła ceny eksportowe Indii mniej konkurencyjnymi na zagranicznych rynkach. Chiny nie dopuszczają zagranicznych inwestorów instytucjonalnych do chińskiego rynku akcji lub sektorów nieruchomości, a Indie to robią.

Niektórzy twierdzą, że reformy były nieadekwatne, co jest mało przekonujące. Minęły ponad dwie dekady od czasu rozpoczęcia neoliberalnych reform (Ahluwalia, 2011). Mówi się także, że globalna recesja miała negatywny wpływ na wzrost gospodarczy Indii. Jednakże w porównaniu do innych państw Wschodniej Azji, Indie są mniej zintegrowane z krajami rozwiniętymi i dlatego też globalna recesja miała na Indie mniejszy wpływ. Stabilność gospodarczego wzrostu Indii, który głównie opiera się na eksploatacji zasobów naturalnych, taniej sile roboczej i napływie zagranicznego kapitału, a nie na wysokiej produktywności oraz innowacji, nie może być trwała (Dutt, and Rao, 1996). Inwestycje zagra-

Those who are against state intervention argue that from early 1950s to 1990, this restricted the growth of Indian economy (Ahluwalia, 2002, World Bank, 2000). They argue that neoliberal reforms would unleash rapid growth rates, which will ultimately solve problems of unemployment and poverty. It was said that the previous regime of government led development has resulted of slower growth rates, which is also known as 'Hindu rate of growth'. The neoliberal reform was supposed to bring rapid development by removing the distortions caused by restrictive government policies under import-substitution development of 1951-90. When we compare the pre and post reform periods performance, only the service sector performed better, but agriculture and manufacturing did not perform well as expected in the post-reform period.

There seems to be mainly two major factors responsible for the slow growth rates in agriculture sector. Firstly the government spending in agriculture was reduced in order to reduce fiscal deficits. Secondly, import liberalisation has adversely affected remunerative prices for agriculture products, which led the farmers to curtail their farm operations. As a result, rural unemployment and farmers debt has increased sharply and according to official figures, since early 1990s the rate of suicide rate among the farmers has increased sharply. Vasavi (2012) on the issue of farmers suicide has published an important study to support her point that increased risks posed to the livelihoods of the agriculturists due to government's neoliberal policies and the impact of commercialised agriculture. According to her the risks, "imprint agriculturists in multiple ways: an ecological risk deletes local resources and defies ecological specificity; economic risks that encapsulate and enmesh agriculturists into external circuits and demands of capital and credits; and as personal risks, that become loaded as social psychological burdens, and which constitute and entail for the marginal agriculturists the defining terms in which they must conduct agriculture and also their lives" (Vasavi, 2012: 97-98). Production of overall food grains has declined such as for wheat, rice, pulses etc. As a result the net availability of pulses per capita, for example, declined from 41.6 grams in 1991 to 35.8 grams in 2005. Availability of cereals per person declined from 468.5 grams in 1991 to 358 grams in 2006 (Economic Survey, 2009).

Increase in employment in public sector was much higher during the pre-reform period than during the post-reform period. This was observed for the manufacturing and the construction sectors. Although in the private sector, the employment generation was higher in the later period, but such was not the case in construction sector. The employment in manufacturing sector declined from 68.5 million

nicznych inwestorów w Indiach zwiększyły się z 377 milionów USD w 2002 roku do 9.9 mld USD w 2006 roku. Jednakże, w tym samym okresie zagraniczne bezpośrednie inwestycje o charakterze długoterminowym rosły w znacznie wolniejszym tempie z 3.7 mld USD w 2002 roku do 4.7 USD w 2006 roku (Economic Survey, 2008). W międzyczasie deficyt handlowy wzrósł z 33.7 mld USD w 2002 roku do 51.84 mld USD w 2006 roku. Całkowita wartość pożyczek urosła w celu sfinansowania deficytu 3.4-krotnie w trakcie tego samego okresu. Poleganie na zagranicznych inwestorach i międzynarodowych finansach jako długoterminowej strategii wzrostu gospodarczego jest wątpliwe same w sobie, ponieważ zagraniczni inwestorzy cały czas przenoszą fabryki do krajów o niskich płacach ze względu na mobilność kapitału.

Przeciwnicy interwencji państwa argumentują, że takie działania ograniczały rozwój indyjskiej gospodarki od początku lat 50-tych aż do 1990 roku (Ahluwalia, 2002, World Bank, 2000). Twierdzą oni, że poprzedni system rozwoju prowadzonego przez rząd doprowadził do wolniejszego tempa wzrostu gospodarczego, co jest nazywane „hinduskim tempem rozwoju”. Neoliberalne reformy miały przynieść gwałtowny wzrost poprzez usunięcie zakłóceń powodowanych restrykcyjną polityką rządu stosującego technikę rozwoju na zasadzie substytucji importu, co miało miejsce w latach 1951-90 r. Gdy porównamy wydajność okresu przed reformami i okresu po reformach, wyłącznie sektor usług wykazuje lepszą wydajność, natomiast rolnictwo i sektor produkcyjny nie osiągają oczekiwanych wyników w okresie po reformach.

Wydaje się, że przede wszystkim dwa główne czynniki są odpowiedzialne za wolne tempo wzrostu w sektorze rolnictwa. Po pierwsze, wydatki rządowe na rolnictwo zostały zredukowane w celu zredukowania deficytu budżetowego. Po drugie, liberalizacja importu negatywnie wpłynęła na opłacalność cen za produkty rolnicze, co doprowadziło do tego, że rolnicy ograniczyli działalność swoich gospodarstw rolnych. W rezultacie powyższego, wiejskie bezrobocie i zadłużenie rolników gwałtownie wzrosły, a według oficjalnych danych, od początku lat 90-tych istotnie podniósł się wskaźnik samobójstw wśród rolników. Vasavi (2012) opublikowała ważne badanie na temat kwestii samobójstw wśród rolników, które potwierdza jej tezę, iż źródłem niniejszego problemu jest wzrost zagrożeń dla środków utrzymania rolników, wynikający z neoliberalnej polityki rządu i wpływu skomercjalizowanego rolnictwa. Zgodnie z jej ustaleniami, niniejsze zagrożenia "odbijają się na rolnikach na wiele sposobów: zagrożenia ekologiczne niszczą lokalne zasoby i nie są odpowiednie dla danej ekologicznej specyfiki; zagrożenia ekonomiczne przytłaczają i powoli zabierają rolnikom miejsce na rynku zwiększając potrzebę znalezienia dodatkowego kapitału i zaciągania kredytów; zagrożenia personalne, które stają się ciężarem psychologicznym oraz marginalizują rolników narzucając im warunki na jakich

in 1998 to 66.2 million in 2000. In the agriculture sector employment declined from 1.49 million in 1992 to 1.42 million in 2000; in mining decreased from 1.12 million in 1994 to 1.01 million in 2000. However, the service sector witnessed an increase in employment opportunities especially in the finance and real estate sectors. For example, in finance and insurance employment was 0.25 million, which rose to 1.09 million in 2008 and further rose to 1.55 in 2011 (Economic Survey, 2012).

muszą prowadzić gospodarstwa i w rezultacie sposób w jaki muszą prowadzić swoje życie” (Vasavi, 2012: 97-98). Ogólna produkcja zbóż żywnościowych spadła dla takich produktów jak pszenica, ryż, rośliny strączkowe itd. W rezultacie np. dostępność roślin strączkowych per capita zmalała z 41.6 gramów w 1991 roku do 35.8 gramów w 2005 roku. Dostępność zapasów zboża na osobę spadła z 468.5 gramów w 1991 roku do 358 gramów w 2006 roku (Economic Survey, 2009).

Wzrost zatrudnienia w sektorze publicznym był znacznie wyższy w okresie przed reformami, niż w okresie po reformach. Zaobserwowano to w kontekście sektora produkcyjnego i sektora budowlanego. Pomimo, że w sektorze prywatnym powstawanie nowych miejsc pracy wzrosło w okresie po reformach, to nie odnotowano takiego wzrostu w przypadku sektora budowlanego. Zatrudnienie w sektorze produkcyjnym zmalało z 68.5 mln w 1998 roku do 66.2 mln w 2000 roku. W sektorze rolnictwa zatrudnienie zmalało z 1.49 mln w 1992 r. do 1.42 mln w 2000 r., a w górnictwie mniejsza wartość zmalała z 1.12 mln w 1994r. do 1.01 mln w 2000 roku. Jednakże, sektor usług doświadczył wzrostu w zatrudnieniu, szczególnie w sektorze finansów i nieruchomości. Np. zatrudnienie w sektorze ubezpieczeniowym i sektorze finansów na początku wynosiło 0.25 mln, po czym wzrosło do 1.09 mln w 2008 r. i dalej urosło do 1.55 mln w 2011 r. (Economic Survey, 2012).

Growth, Poverty and Inequality

The Indian economy has grown four and half times since 1980 to a value of US\$1.8 trillion (Economic Survey, 2013). But still it remains a poor country where a large part of the population lacks basic sanitation. Yet it is undeniable that economic expansion has transformed cities like Chennai, Bangalore, Delhi, Mumbai, and Hyderabad benefitting the rich and upper middle class in particular. There remain different views about how widely this growth has been shared. The supporters of the neo-liberal reforms hold that India's reforms have benefitted the economy as it has raised the competitiveness in the domestic economy as a result not only high tech sectors such as IT and services witnessed rapid growth manage to build confidence in the overall economy. Jagdish Bhagwati, 2013, Ahluwalia, 2011 and World Bank, 2006 is perhaps most prominent proponent of such view.

While the critics argue that nearly three decades of higher growth has largely benefitted the privileged and hardly made any differences to the life of less well off. Such views are put forward by Dreze and Sen. They argue that despite experiencing rapid growth India has not witnessed any improvement in living conditions of majority of the people. In fact, on measures of human development India has moved down and inequality has risen sharply. World Bank data indicates that India's Gini Coefficient, a meas-

Wzrost Gospodarczy, Ubóstwo i Nierówność

Indyjska gospodarka wzrosła 4,5-krotnie od 1980 roku do wartości 1.8 trylionu USD (Economic Survey, 2013). Niemniej jednak nadal pozostaje biednym państwem, gdzie większa część ludności nie posiada podstawowych urządzeń sanitarnych. Mimo to nie można zaprzeczyć, że gospodarcza ekspansja znacząco przekształciła takie miasta jak Chennai, Bangalore, Delhi, Bombaj i Hyderabad przynosząc szczególne korzyści bogatym i wyższej warstwie klasy średniej. Istnieją różne poglądy na temat tego jak szeroko niniejszy wzrost jest współdzielony. Zwolennicy neoliberalnych reform utrzymują, że niniejsze reformy istotnie przysłużyły się gospodarce Indii podnosząc konkurencyjność krajowej gospodarki i w rezultacie nie tylko sektory zaawansowanych technologii takie jak IT i usługi doświadczyły gwałtownego wzrostu, a dzięki temu udało się zbudować zaufanie do całej gospodarki. Jagdish Bhagwati, 2013, Ahluwalia, 2011 oraz Bank Światowy, 2006 są prawdopodobnie najbardziej zaciekleymi zwolennikami powyższego poglądu.

Natomiast krytycy twierdzą, że na prawie trzech dekadach wyższego wzrostu gospodarczego skorzystali głównie uprzywilejowani, a w życiu mniej zamożnych nie odnotowano prawie żadnej poprawy. Tego typu poglądy zostały także wysunięte przez Dreze i Sen. Argumentują oni, iż pomimo doświadczenia gwałtownego wzrostu gospodarczego w Indiach, nie odnotowano żadnej poprawy warunków życia większej części popu-

ure of inequality, has increased from 31 in 1994 to 33 in 2005 (World Bank, 2008).

Jean Dreze and Amartya Sen (2013) emphasise that aggregate economic growth is important for generating public revenue, which can be used to reduce poverty. But "it is only one of many different concerns that need attention." The less optimist, Sen and Dreze, argue that reforms that boost growth, though important, were not enough to improve the living conditions of the poorest, let alone dismantle caste and gender hierarchies and generate employment. They "have to be supplemented," "by a radical shift in public policy in education and health." Brazil, for instance, grew only 1% compared to India's 5% from 1993 to 2005 but reduced poverty much faster. Bangladesh has only half of the India' per capita income, but the economy has performed better in social indicators such as child mortality, immunization, literacy, crime against women and even life expectancy (Dreze and Sen, 2013).

India's economy is slowing and economic growth that reached to nearly 10% per annum, which is now less than 5%. Prices are up, investment and industrial production are down and wages are static. Moreover, to a large extent this rapid growth did not create jobs, which is called as jobless growth. The fact is that the majority of 12 million youth added to the workforce each year and the present economic pattern of development compels them to move to big cities from a crisis-ridden agricultural sector where 270, 000 of farmers have committed suicide since 1991. In 2011 alone, according to the official figures, 14,000 farmers took their own lives (Mohanty, 2013; also see Stephenson, 2013; Vasavi, 2012).

In the post reform period, on the other hand, the wealth assets of few rich have seen a tremendous increase. For example, there were just 2 billionaires in India in 1995, with their combined total net worth of US\$ 3.2 billion, while their number rose to 46 with a total net worth of US\$ 176.3 billion in 2012. Forbes (2012) data indicates that by 2010 India's one hundred wealthiest people had increased their combined worth to US\$ 300 billion, a quarter of the country's GDP. Out of India's 46 billionaires, nearly half of this number has drawn their primary source of wealth, which is called "rent-thick", and sectors such as mining, real estates, construction, energy, infrastructure etc. All these sectors are also known for close nexus between them and the government. The remaining billionaires have drawn their wealth from other sectors such as software, automotive, biotech, pharmaceuticals, telecom etc. The most striking features of the Indian growth is that since the reform of 1991 their wealth has grown dramatically (Forbes, 2012). It could be called economic rent, primarily received from monopolistic economic power or needed licenses from government, in highly government control areas. Corruption scandals involving privati-

lacji. W rzeczywistości, wskaźniki rozwoju społecznego w Indiach obniżyły się, a wskaźniki nierówności w społeczeństwie istotnie wzrosły. Dane Banku Światowego wskazują, że Współczynnik Giniego, który jest wskaźnikiem nierówności, wzrósł z 31 w 1994 r. do 33 w 2005 r. (World Bank, 2008).

Jean Dreze i Amartya Sen (2013) podkreślają, że łączny wzrost gospodarczy jest ważny dla generowania publicznych dochodów, które mogą zostać wykorzystane do zredukowania ubóstwa. Jednakże „jest to tylko jeden z wielu problemów, które wymagają uwagi”. Mniej optymistyczną tezę stawiają Sen i Dreze argumentując, że reformy które poprawiły wzrost gospodarczy nie były wystarczające, aby poprawić warunki życia najbiedniejszych, nie mówiąc już o rozbiciu systemu kastowego, hierarchii płciowej oraz o wygenerowaniu adekwatnej ilości miejsc pracy. Argumentują oni, że „reformy muszą zostać uzupełnione przez radykalną zmianę polityki publicznej w kontekście edukacji i służby zdrowia.” Na przykład Brazylii odnotowała tylko 1% wzrost w porównaniu do 5% wzrostu Indii od 1993 r. do 2005 r., lecz znacznie szybciej zredukowano tam ubóstwo. Dochód per capita w Bangladeszu to tylko połowa wartości dochodu per capita Indii, jednakże tamtejsza gospodarka znacznie lepiej wypada pod kątem wskaźników społecznych, takich jak śmiertelność dzieci, immunizacja, stopień analfabetyzmu, przestępczość względem kobiet, a nawet pod kątem długości życia (Dreze and Sen, 2013).

Gospodarka Indii zwalnia i wzrost ekonomiczny, który osiągał prawie 10% w skali roku, spadł teraz poniżej 5%. Ceny idą w górę, inwestycje i produkcja przemysłowa spadają, a wysokość płac zatrzymała się miejscu. Ponadto, w dużej mierze niniejszy szybki wzrost nie stworzył oczekiwanych miejsc pracy, co jest nazywane bezrobotnym wzrostem gospodarczym. Faktem jest, że większość z 12 milionów młodych (czyli ilość która każdego roku jest dodawana do siły roboczej w Indiach) jest zmuszona przez ekonomiczny wzorzec rozwoju do przenoszenia się do dużych miast z obszarów wiejskich, które doświadczają kryzysu i gdzie 270,000 rolników popełniło samobójstwo od 1991 roku. Według oficjalnych danych, tylko w 2011 roku aż 14,000 rolników odebrało sobie życie (Mohanty, 2013; patrz także Stephenson, 2013; Vasavi, 2012).

Z drugiej strony, w okresie po reformach aktywa majątkowe niewielu bogatych obywateli odnotowały ogromny wzrost. Na przykład w 1995 r. w Indiach było tylko 2 miliarderów, a łączna wartość netto ich majątków wynosiła 3.2 mld USD, natomiast do 2012 roku ilość miliarderów w Indiach urosła do 46, przy łącznej wartości netto ich majątków wynoszącej 176.3 mld USD. Dane magazynu Forbes (2012) wskazują, że do 2010 roku stu najbogatszych ludzi w Indiach zwiększyło swoje majątki do łącznej wartości 300 mld USD, co stanowi ¼ PKB całego kraju. Prawie połowa z indyjskich miliarderów dorobiła się głównie na sektorach zwanych "rent-thick", które obejmują górnictwo,

sation and the sale of billions of dollars' worth of national resources such as telecommunications, mines, forests, land, and water reveal that crony capitalism and rent-seeking, rather than entrepreneurial dynamism and innovation in a free market, are the real engines of India's economic growth (The Economist, 2014; Kohli, 2012).

nieruchomości, budownictwo, energetykę, infrastrukturę itd. Wszystkie niniejsze sektory są również znane z bliskiego związku pomiędzy nimi i rządem. Źródłem majątku pozostałych miliarderów były inne sektory, takie jak: motoryzacja, oprogramowanie, biotechnologia, farmaceutyka, telekomunikacja itd. Najbardziej uderzającą cechą indyjskiego wzrostu jest to, iż od czasu reform z 1991 roku, majątki najbogatszych ludzi niesa-

Table 2. Consumption Inequality in India
Tabela 2. Nierówność Konsumpcyjna w Indiach

	1983	1987-88	1993-94	2004-05	2009-10
Gini Coefficient of distribution of consumption					
Rural	0.30	0.30	0.28	0.30	0.28
Urban	0.30	0.35	0.34	0.37	0.37
Urban-rural ratio of mean consumption (constant prices)*					
	1.54	1.44	1.64	1.72	1.69

* Original shows urban-rural ratio.

Source: Ahluwalia, Montek S. 2011, Table 6; Economic Survey, several issues, Government of India, New Delhi
Źródło: Ahluwalia, Montek S. 2011, Tabela 6; „Economic Survey, several issues” Rząd Indii, New Delhi

The inequality issue is important because it determines what the share of the poor in growth process will be. In countries with higher initial inequality, the poor tend to have a lower share of the gains from growth. Recently published NSS report data tells us the rising trends in inequality in India as shown in table 2. The Gini Coefficient for rural India increased from 0.27 to 0.28, with rural inequality rising in 11 Indian states (Economic Survey, 2013).

The real wage rates of workers in organised manufacturing sector hardly witnessed any rise between 1992-93 and 2007-08. While at the same time after 1992, the real wages experienced decline because of a sharp increase in food prices with the introduction of neoliberal reforms. Moreover, higher growth failed to increase employment opportunities due to rise in labour productivity and with the increasing use of automatisaion in the manufacturing sector. The effect of technological progress at present is far more labour displacing that it was in the early 20th century. Between 1988-89 and 2009-10, the average real wage rates of workers in organised manufacturing sector in India has actually declined even as labour productivity has risen (Mishra, 2013).

The rural poor are hardly better off than three decades ago. About 44% children under five are malnourished, worse than sub-Saharan Africa and 25% women are illiterate. India's human development statistics are worse than the corresponding ones in a number of countries that are poorer in terms of GDP per head (Dreze and Sen, 2013; Vasavi, 2012).

The critics argue that it is beyond doubts that the GDP growths for the last three decades have been impressive, but show hardly any improvement in areas like health and education. They say that government neglect in these crucial sectors have given enormous inequalities in human capabilities in India. Dreze and Sen (2013) study compare India's development

and the share of the poor in growth process will be. In countries with higher initial inequality, the poor tend to have a lower share of the gains from growth. Recently published NSS report data tells us the rising trends in inequality in India as shown in table 2. The Gini Coefficient for rural India increased from 0.27 to 0.28, with rural inequality rising in 11 Indian states (Economic Survey, 2013).

mowicie się powiększyły (Forbes, 2012). Można to nazwać ekonomicznym czynszem, głównie wynikającym z monopolistycznej władzy gospodarczej oraz uzyskania niezbędnych licencji od rządu w dziedzinach mocno kontrolowanych przez rząd. Skandale korupcyjne obejmujące prywatyzacje i sprzedaż wartych miliardy dolarów krajowych zasobów, takich jak kopalnie, lasy, ziemię, woda, telekomunikacja ujawniają, że kumoterski kapitalizm i poszukiwanie sposobu na pobieranie za coś „czynszu”, zamiast promowania przedsiębiorczego dynamizmu i innowacji na wolnym rynku, są prawdziwymi siłami napędowymi wzrostu gospodarczego Indii (The Economist, 2014; Kohli, 2012).

Problem nierówności jest ważny, ponieważ określa jaki będzie udział biednych w procesie wzrostu. W państwach z większą, początkową nierównością, biedni mają zwykle mniejszy udział w zyskach ze wzrostu. Ostatnio opublikowany raport NSS wykazuje rosnące trendy nierówności w Indiach, zgodnie z tym co przedstawiono w tabeli 2. Współczynnik Giniego dla wiejskich obszarów Indii urosł z 0.27 do 0.28, przy czym wiejska nierówność wzrasta w 11 indyjskich stanach (Economic Survey, 2013).

Rzeczywiste płace pracowników w zorganizowanym sektorze produkcyjnym nie doświadczyły prawie żadnego wzrostu pomiędzy 1992-93 r. i 2007-08 r. Jednocześnie po 1992 roku, rzeczywiste płace zostały obniżone ze względu na ostry wzrost cen żywności, spowodowany wprowadzeniem neoliberalnych reform. Ponadto, wyższy wzrost nie spowodował oczekiwanego wygenerowania nowych miejsc pracy z powodu wzrostu wydajności pracy i coraz szerszego wykorzystania automatyzacji w sektorze produkcyjnym. Obecny wpływ postępu technologicznego znacznie bardziej wypiera siłę roboczą, niż miało to miejsce na początku XX wieku. Pomędzy 1988-89 r. oraz 2009-10 r. średnie wynagrodzenia pracowników w zorganizowanym sek-

with other developing countries. They cite the successful examples of Japan, South Korea, Singapore and Taiwan. These countries pursued both higher growth strategies along with continuous improvement in education and health sectors, because poor availability of education and health would adversely affect productivity and so GDP growth rates. India spends one quarter of what the Chinese government spends on health care. For instance, at present India spends only 1.2% of GDP while China spends about 3% (Dreze and Sen, 2013).

The question arises if growth is only factor that is crucial for poverty reduction as suggested by mainstream economists (Bhagwati, 2013), and then India should have witnessed huge poverty reduction in the last three decades. But it did not happen. The other crucial point is that states with highest growth rates should have performed best in terms of poverty reduction. Planning Commission (2008) recently has released poverty figures on the basis of Tendulkar Committee. According to Planning Commission Report, the poverty head counts ratio (HCR) declined by 8% in rural and 4.8% in urban areas between 2004-05 and 2009-10. The current estimate also includes government's expenditure on mid-day meal scheme, although the poverty numbers have declined but still quite high i.e. 33.8% for rural and 20.9% for urban areas in 2009-10 (Binswanger-Mkhize, 2013).

Conclusion

It seems that despite the higher growth performance in the post-reform period, it had little success in reduction in poverty levels. The study finds besides non-performance in employment and poverty fronts neoliberal reforms did not improve performance of

torze produkcyjnym w rzeczywistości zmalały, pomimo iż wydajność pracy wzrosła (Mishra, 2013).

Sytuacja ubogich na obszarach wiejskich nie jest wcale lepsza, niż trzy dekady temu. Około 44% dzieci poniżej piątego roku życia jest niedożywionych, co czyni niniejszą sytuację gorszą, niż w przypadku Subsaharyjskiej Afryki, a 25% kobiet to analfabетки. Statystyki rozwoju ludzkiego w Indiach są gorsze, niż statystyki tego samego rodzaju w wielu innych państwach, które są biedniejsze pod kątem PKB na mieszkańca (Dreze and Sen, 2013; Vasavi, 2012).

Krytycy argumentują, że chociaż nie ulega wątpliwości, iż wzrost PKB w ciągu ostatnich trzech dekad był imponujący, to nie widać żadnej poprawy w takich obszarach jak ochrona zdrowia, czy edukacja. Twierdzą oni, iż zaniedbania rządu w tych kluczowych sektorach spowodowały ogromne nierówności w ludzkich możliwościach w Indiach. Badanie Dreze i Sen (2013) porównuje rozwój Indii z innymi rozwijającymi się krajami. Powołują się oni na udane przykłady Japonii, Korei Południowej, Singapuru i Tajwanu. Niniejsze państwa realizowały strategie osiągnięcia wyższego wzrostu gospodarczego, wraz z ciągłym doskonaleniem sektorów edukacji i ochrony zdrowia, ponieważ słaba dostępność do edukacji i ochrony zdrowia źle wpływa na produktywność, a więc także na tempo wzrostu PKB. Indie wydają na służbę zdrowia ¼ tego, co wydaje np. rząd Chin. Np. na daną chwilę Indie przeznaczają na ten cel tylko 1.2% PKB, podczas gdy w Chinach jest to 3% (Dreze and Sen, 2013).

Pojawia się pytanie, czy wzrost jest jedynym czynnikiem mającym kluczowe znaczenie w redukcji ubóstwa, co sugeruje większość ekonomistów głównego nurtu (Bhagwati, 2013). Jednakże w takim przypadku, Indie powinny doświadczyć ogromnej redukcji ubóstwa w ciągu ostatnich trzech dekad, podczas gdy nic takiego nie miało miejsca. Innym istotnym argumentem jest to, że państwa z najwyższym tempem wzrostu gospodarczego powinny najlepiej zredukować ubóstwo. Komisja Planowania (ang. Planning Commission, 2008) opublikowała niedawno dane dotyczące ubóstwa na podstawie Komitetu Tendulkara. Według Raportu Komisji Planowania, wskaźnik odsetka ubogich (HCR) zmniejszył się o 8% w wiejskich obszarach oraz o 4.8% w miejskich obszarach pomiędzy 2004-05 r. oraz 2009-10 r. Aktualne szacowania obejmują także wydatki rządu na program zapewniania posiłków w ciągu dnia. Chociaż odsetek ubogich zmniejszył się to nadal jest dość wysoki tj. 33.8% dla obszarów wiejskich oraz 20.9% dla obszarów miejskich w 2009-10 r. (Binswanger-Mkhize, 2013).

Wnioski

Wydaje się, że pomimo wyższego tempa wzrostu gospodarczego w okresie po reformach, nie miało to pomyślnego wpływu na zredukowanie poziomu ubóstwa. Niniejsze badanie stwierdza, że oprócz nieudanego przyniesienia adekwatnych korzyści w kontekście stwo-

the social sectors. Despite some modest improvements in education and health sector, India is still far behind in comparison to other developing countries. Dreze and Sen (2013) emphasise that a better pattern of economic development is one in which GDP growth is to an extent traded off for more rapid improvements in living conditions, especially in education and health. The study suggests that in India education and health have been neglected and this will compromise productivity and growth. This is shown by the comparison with East Asian countries (such as China, South Korea, Singapore and Taiwan) who have invested comparatively heavily in these areas.

Therefore, I think public investment in agriculture should be given priority in order to reduce poverty. The increased investment in such crucial areas would attract further private investors and as a result employment opportunities will expand. As earlier Michael Kalecki (1976) warned that slow growth in agriculture holds back industrial growth because of disproportionalities it creates both on supply and demand sides of the economy.

The study concludes that since the launching of neoliberal reforms, the interdependence between agriculture and industry has not been taken into account. Higher growth in agriculture sector would be able to raise agriculture output and also farmers' income, and would enhance domestic markets. Sustained growth is not difficult to achieve but it does not have to be based solely on mercantilists export strategy as the recent examples in East Asian countries have shown us.

rzenia nowych miejsc pracy i zredukowania ubóstwa, neoliberalny reformy nie poprawiły także efektywności sektorów społecznych. Pomimo pewnych niewielkich usprawnień w sektorze edukacji i służby zdrowia, Indie nadal są daleko w tyle w porównaniu do innych rozwijających się krajów. Dreze and Sen (2013) podkreślają, że lepszymi wzorcami gospodarczego rozwoju są takie, w których wzrost PKB jest w pewnym stopniu wymieniany na szybszą poprawę warunków życia, zwłaszcza w dziedzinie edukacji i ochrony zdrowia. Niniejsze badanie sugeruje, że w Indiach edukacja oraz ochrona zdrowia zostały zaniedbane i to zaszkodzi produktywności oraz wzrostowi gospodarczemu. Staje się to wyjątkowo wyraźne przy porównaniu z innymi państwami Wschodniej Azji (takimi jak Chiny, Korea Południowa, Singapur i Tajwan), które zainwestowały względnie dużo środków w poprawę niniejszych dziedzin.

Dlatego też uważam, iż publiczne inwestycje w rolnictwo powinny być traktowane priorytetowo w celu zredukowania ubóstwa. Zwiększenie inwestycji w tak ważnych dziedzinach przyciągnęłyby z kolei prywatnych inwestorów i w rezultacie powstałyby nowe miejsca pracy. Jak ostrzegął już wcześniej Michael Kalecki (1976): powolny wzrost w sektorze rolnictwa hamuje rozwój przemysłu, ponieważ tworzy to dysproporcje zarówno po stronie podaży, jak i popytu.

Niniejsze badanie stwierdza, że od czasu wprowadzenia neoliberalnych reform, współzależność pomiędzy rolnictwem i przemysłem nie została wzięta pod uwagę. Wyższy wzrost w sektorze rolnictwa byłby w stanie poprawić produkcję rolną oraz dochody rolników, a to poprawiłoby sytuację na krajowych rynkach. Trwały wzrost nie jest trudny do osiągnięcia, ale nie musi się on opierać wyłącznie na merkantylistycznej strategii eksportowej, co zostało ostatnio udowodnione przez z kilka innych państw Azji Wschodniej.

References / Literatura:

1. Ahluwalia, Montek S. (2011), "Prospects and Policy Challenges in the 12th Plan" *Economic and Political Weekly*, 46 (21), pp. 88-105
2. Ahluwalia, Montek S. (2002), "Economic Reforms in India since 1991: Has gradualism worked?" *The Journal of Economic Perspectives*, 16 (3), pp.67-88
3. Ash, Garton Timothy (2013), "Come on, India! Show us that freedom can outdo tyranny", *The Guardian*, 13th January, London.
4. Bagchi, A. K. (2000), "The past and the Future of the Development State", *Journal of World-Systems Research*, Vol. 2, pp. 398-442
5. Bhagwati J., Panagariya A. (2013), *Why Growth Matters: How Economic Growth Reduced Poverty*, New York: Public Affairs
6. Bhagwati J. (Ed.) (2013), *India in Transition: Freeing the Economy*, New York: Clarendon Press
7. Binswanger-Mkhize, Hans P. (2013), "The stunted structural transformation of the Indian economy", *Economic and Political Weekly*, June 29, pp 5-13
8. Brown Michael Barratt (1993), *Fair Trade*, London: Zed Books
9. Byres Terry (1994), "The State and Development" in Terry Byres (Edi) *The State and Development Planning in India*, Oxford: Oxford University Press
10. Das D.K. (2011), "Indian economy: growth performance and prospects of transitioning growth trajectory", *Journal of Asia-Pacific Business*, 12, pp. 171-193, Rutledge.
11. Deaton A., Dreze J. (2009), "Food and nutrition in India: facts and interpretations", *Economic and Political Weekly*, Vol.44, No.7, pp42-65

12. Dreze J., Sen Amartya (2013), *An Uncertain Glory: India and Its Contradictions*, Princeton University Press
13. Dutt A.K., Rao Mohan (1996), "Growth, distribution and the environment: sustainable development in India", *World Development*, 24, No. 2, pp.287-300.
14. *Economic Survey*. (Various annual issues), New Delhi: Government of India, Ministry of Finance. (www.indiastats.com)
15. Forbes (2012), "The World's billionaires", accessed on 14th December 2013. <http://www.forbes.com/bioolionaires/list/>
16. Girdner Eddie J., Siddiqui K. (2008), "Neoliberal Globalization, Poverty Creation and Environmental Degradation in Developing Countries", with *International Journal of Environment and Development (IJED)*, Jan.-June, Vol.5, No.1, pp. 1-27.
17. Ghose A. K. (2013), "Ballooning Current Account Deficit: What Options?", *Economic and Political Weekly*, 24th August, Vol. XLVIII, No.34, Mumbai
18. Kalecki M. (1976), *Essays in Developing Economies*, Hassocks: Harvester Press.
19. Kohli A. (2012), "State and Redistributive Development in India" in Nagaraj, N. (Edi.) *Growth, Inequality and Social Development in India*, UNRISD, Palgrave Macmillan.
20. Mishra P. (2013), "Agriculture vs non-agriculture", *Economic and Political Weekly*, April 13, vol. xlviii, No.15
21. Mohanty B.B. (2013), "Farmers Suicide in India: Durkheim's Types", *Economic and Political Weekly*, Vol.48, (21) May 25: Mumbai.
22. Planning Commission (2008), *Eleventh Five Year Plan, 3 vols*, Planning Commission, New Delhi: Government of India.
23. Prebisch R., (1950), *The Economic Development of Latin America and its Principle Problems*, New York: United Nations.
24. Rodrik D., Subramanian A. (2004), *Why India Can Grow at 7 Per cent a Year or More?* Working Paper No. WP/04/118, Washington D.C.: IMF
25. Siddiqui K. (2014), "Flows of Foreign Capital into Developing Countries: A Critical Review", *Journal of International Business and Economics*, Vol.2 (1), March, pp.29-46
26. Siddiqui K. (2012), "Developing Countries Experience with Neoliberalism & Globalisation", *Research in Applied Economics*, Vol.4, No.4, Dec. pp. 12-37
27. Siddiqui K. (2011). "Experiences of Capitalism in India and Pakistan", *Research in Applied Economics*, June, Vol.3, No.1, pp.1-48
28. Siddiqui K. (2010), "Globalisation and Neo-liberal Economic Reforms in India: A Critical Review", S. K. Pramanick & R. Ganguly, Eds. *Globalization in India: New Frontiers and Emerging Challenges*, pp. 219-243, New Delhi: Prentice Hall
29. Siddiqui K. (2009), "The Political Economy of Growth in China and India", *Journal of Asian Public Policy (JAPP)*, March, Vol.1, No.2, pp.17-35, ISSN 1751-6234
30. Siddiqui K. (1999a), "New Technology and Process of Differentiation: Two Sugarcane Cultivating Villages in UP, India", *Economic and Political Weekly*, 25th December, Vol. XXXIV (52), pp. A39-A53, Mumbai.
31. Siddiqui K. (1999b), "Credit and Marketing of Sugarcane: A field study of two villages in Western UP", *Social Scientist*, Vol.25 (1-2), Jan., pp. 62-93, New Delhi
32. Siddiqui K. (1996), "Growth of Modern Industries under Colonial Regime: Industrial Development in British India between 1900 and 1946", *Pakistan Journal of History and Culture*, Vol. XVII (1), January, pp. 11-59
33. Siddiqui K. (1990), "Historical Roots of Mass Poverty in India", in C.A. Thayer et al. (Eds.) *Trends and Strains*, PPH, New Delhi, pp. 59-76
34. Stephenson W. (2013), "Indian Farmers and Suicide: How big the problem?", BBC new magazine, <http://www.bbc.co.uk/news/magazine-21077458> accessed on 15th May 2014.
35. Stiglitz J. (1996), Some lessons from the East Asian miracle, *The World Bank Research Observer*; Aug; pp.151-171, Washington DC: World Bank
36. Storm S. (2001), The desirable form of openness for Indian agriculture, *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 25, pp. 185-207
37. *The Economist* (2014) "Fighting corruption in India: A bad boom", 15th March, London
38. Vasavi A.R. (2012), *Shadow Spaces: Suicides and the Predicament of Rural India*, New Delhi: Collective
39. World Bank (2008), *World Development Indicators*, New York: Oxford University Press
40. World Bank (1996), *India-Five Years of Stabilization and Reform and Challenges Ahead*, Washington DC: World Bank.